

ultimele două venind în Britannia de abia cu romanii, B. subliniază totuși amploarea producției autohtone. Datorită însă insuficienței dalcor, încercarea de definire a zonelor în care se prelucra emailul nu reușește să fie pe deplin concludentă cu atât mai mult cu cât însuși autorul înclină să considere că producția în Britannia era organizată la scară redusă.

În sfârșit, în mod bizar, B. accentuează asupra continuității producției de email locale după cucerirea romană care n-ar fi influențat decisiv meșterii britanici, deși diferențele fundamentale ale emailului produs în epoca romană față de cel din epoca fierului pledează exact pentru o situație contrară.

Lucrarea este însoțită de anexe prezentind o serie de probleme tehnice, de o bibliografie impresionantă și de ilustrații. Din păcate, pe lângă faptul că ilustrația este doar alb-negru, ceea ce este evident nesatisfăcător pentru un material care se remarcă tocmai prin culoare, ea este și excesiv de selectivă, prezentind doar tipurile de piese cele mai frecvente, mai consistente fiind numai ilustrarea procedeei tehnice. Tot aici este locul să menționăm că textul este deseori repetitiv,

iar lipsa unui *corpus*, aproape neașteptată pentru o lucrare de pretențiile celei recenzate se resimte pe tot parcursul cărții. Dar este evident că aceste lipsuri nu se datoresc numai autorului, ci și dificultăților materiale cerute de publicarea unui *corpus* care nu putea fi decât foarte voluminos și mai ales de a unor ilustrații color care depășesc posibilitățile tehnice ale editurii BAR.

Din toate cele arătate pînă acum credem că a reieșit cu claritate complexitatea problemelor cu care a fost confruntat B. și modul mai mult decât satisfăcător de rezolvare a lor. Desigur că monografia lui B. depășește cu mult prin interes sfera unei sinteze regionale și constituie în același timp un model pentru arheologii lucrind în alte provincii ale Imperiului roman. Iar partea referitoare la tehnica emailării, constituind după părerea noastră punctul forte al lucrării, reprezintă o tratare exhaustivă la nivelul actual al acestui domeniu dificil. Deci consultarea cărții este indispensabilă pentru toți cei care studiază sau numai publică piese purtind acest gen de decor.

Liviu Pelcuțescu

FRIEDHELM WINKELMANN, GUDRUN GOMOLKA-FUCHS,
Frühbyzantinische Kultur, Leipzig, 1987, 219 p. cu 166 ilustrații și 4 hărți.

Sfera de probleme ale trecerii de la antichitate la evul mediu atrage tot mai mult, în ultimul timp, atenția cercetării, interesată în reconstituirea aspectelor particulare sau zonale, dar preocupată și de restituirile de sinteză, în încercarea de a surprinde elementele de continuitate și de a preciza rădăcinile îndepărtate ale Europei medievale. Acestui cerc de preocupări i se înscrie și volumul de excepție al celor doi autori germani care și-au ales ca subiect epoca romano-bizantină și bizantină timpurie (secolele IV—VIII) în Imperiul răsăritean, perioadă considerată drept verigă cronologică între lumea antică și a evului de mijloc, precum și punte teritorială între răsărit și apus.

Conceptul de *cultură* este înțeles în sensul cel mai larg posibil, de *civilizație* înglobind în relațiile și intercondiționările lor atât cultura materială cât și aceea spirituală, cu o preferință manifestă acordată aspectelor acestei din urmă „culturi”. Volumul este în multe privințe o încercare de a găsi noi căi în tratarea subiectului refuzind alinieră la modelele „clasice” existente în impresionanta bibliografie a subiectului și străduindu-se permanent pentru descifrarea și reconstituirea

mechanismelor intime ale vieții sociale, economice sau artistice, ale ideologiilor proprii diferitelor categorii și pătri sociale. Principala categorie a informațiilor prelucrate în acest scop provine din scrierile bisericii, considerate ca izvoare ce reflectă în modul cel mai complex mentalitățile și atitudinile din epocă, iar textelor selectate și interpretate cu multă competență le sint adăugate mărturiile materiale contemporane, provenind din săpături arheologice, în special din cele organizate în ultimele două decenii prin colaborarea dintre Academile de Științe din R. D. Germană și R. P. Bulgaria. Se adaugă și numeroase materiale arheologice și piese de artă din colecțiile unor muzee, avind în acest sens prilejul de a înregistra folosirea unor descoperiri din secolele VI—VII e.n. de la Apahida și Noșlac din Transilvania, descoperiri care pe această cale sint introduse într-un circuit științific mai larg, beneficiind și de interpretările datorate autorilor respectivelor cercetări. În afara materialului iconografic consacrat prin îndelungată circulație — ansambluri și monumente, mozaicuri, picturi, piese de sculptură sau artă decorativă, manuscrise miniaturate etc. — reproduse la un nivel calitativ cu totul excepțional, se vedește preocu-

parca completării și „improspătării” argumentelor, prin selectarea a numeroase piese mai puțin spectaculoase dar mai semnificative pentru civilizația bizantină „provincială” și pentru viața cotidiană a celor mai largi pături sociale din Imperiul răsăritean.

Volumul este divizat în trei secțiuni de extindere aproximativ egală, aceea a antecedenților sau izvoarelor moștenite ale civilizației romano-bizantine, secțiunea dedicată „imaginilor conducătoare” (sau „fundamentale”—*Leitbilder*) ale societății din sec. IV—VIII, urmată de o analiză metodică a ceea ce autorii definesc drept „manifestări concrete” (*Kristallisationspunkte*) ale istoriei bizantine din aceste secole și în care atenția se oprește pe rând asupra creației artistice și intelectuale, a vieții publice, a celei spirituale și a vieții „practice” sau productive. Preocuparea prezentării în tipare noi a unui mare fond de informație, articulat tradițional pe compartimentele istoriei politice, sociale, economice și culturale, în scopul de a face cât mai accesibilă și mai inteligibilă cititorului de azi o lume relativ ermetică datorită îndepărtării în timp și coordonatelor ei proprii de desfășurare, este evidentă.

Cît despre antecedente, după capitolele dedicate determinărilor geografice, cadrului politic și structurilor sociale atît de diverse de la sfîrșitul antichității, F. Winkelmann și Gudrun Gomolka-Fuchs se opresc asupra creștinismului, a moștenirilor grecești (elenistice) și romane, ca și asupra marelui nou aport oriental, atît de important pentru cristalizarea trăsăturilor proprii ale civilizației bizantine. Materialul ilustrativ selectat cu multă atenție și competență, pentru susținerea diferitelor puncte de vedere, devine concludent și datorită unor texte explicative foarte detaliate.

Dincolo de subdiviziunile volumului, încercarea reconstituirii mentalităților epocii, a atitudinilor omului din imperiu față de autoritățile constituite, față de problemele concrete ale vieții practice și față de confruntările ideologice, se regăsesc în aproape fiecare dintre pagini, reprezentînd de fapt firul roșu con-

ducător al întregii cărți. O asemenea reconstituire se repercutează în bună măsură și asupra istoriei civilizației popoarelor ajunse în contact cu Bizanțul în secolele IV—VIII, a popoarelor migratoare dar și a populațiilor care au făcut cîndva parte din imperiu și care începînd cu sec. IV au rămas în afara granițelor politice ale acestuia, conservînd în continuare sentimentul apartenenței la imperiu. În această din urmă împrejurare se află dealtfel și interesul major al cărții pentru cercetările românești de specialitate, deoarece oferă o cale modernă și pînă acum puțin bătută, pentru a pătrunde în întimitatea mecanismelor sociale și ideologice ale unei epoci și ale unei zone care și-a avut centrul de greutate în cea de-a doua Romă, la Bizanț. Dincolo de mărturiile arheologice modeste rămase de pe urma comunităților sedentare creștine ce au viețuit în umbra imperiului la nordul Dunării de Jos după sfîrșitul sec. III, sau pe întinse zone ale Peninsulei Balcanice după sfîrșitul sec. VI, volumul celor doi autori oferă chei interesante și valoroase pentru pătrunderea în viața respectivelor comunități, definite cu un termen mai cuprinzător drept „romanitate răsăriteană”.

Colaborarea dintre F. Winkelmann și Gudrun Gomolka-Fuchs pentru realizarea volumului despre care este vorba nu s-a materializat în semnarea distinctă a diferitelor capitole și chiar dacă aportul fiecăruia dintre autori poate fi oarecum reconstituit în funcție de domeniul preocupărilor sale, investigațiile nu sînt paralele, ci se întrepătrund completîndu-se și susținîndu-se reciproc. În aceasta se află o calitate suplimentară a cărții. Traducerea ei în alte cîteva limbi de mare circulație și reeditările prevăzute pentru viitorul apropiat vor contribui desigur la ciștigarea, de către acest volum, a unui loc important în literatura dedicată Imperiului romano-bizantin și bizantin timpuriu, a acelei etape cruciale din nașterea Europei medievale și moderne.

Radu Popa

